

מדריך למידה לימים הנוראים מכון נסיעה תשע"ב/2012 ימים של סליחה: תוכחה ואהבה

עבירות שבין אדם למקום, יום הכיפורים מכפר; שבינו לבין חברו – אין יום הכיפורים מכפר,
עד שירצה את חברו. (משנה יומא פרק ח')



ל' א-תִּשְׁנָא אֶת-אָחִיךָ, בְּלִבְבְּךָ; הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ, וְל' א-תִּשָּׂא עָלָיו חֲטָא. ל' א-תִּקְוֶה
וְל' א-תִּטָּר אֶת-בְּנֵי עַמְּךָ, וְאַהֲבֵת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ: אֲנִי, יְהוָה. (ויקרא יט:יז-יח)



אל-תוכח לץ, פן-ישנאך; הוכח לחכם, ויאהבך. תן לחכם, ויחכם-עוד; הודע לצדיק, ויוסף לקח.
תחלת חכמה יראת יהוה; ודעת קדשים בינה. (משלי ט:י)



אמר רבי טרפון: "תמיהני [תמה] אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם אמר לו 'טול
קיסם מבין עיניך' אמר לו 'טול קורה מבין עיניך'. אמר רבי אלעזר בן עזריה "תמיהני אם יש
בדור הזה שידוע להוכיח." (תלמוד בבלי ערכין טז ע"ב)



רבי יוסי בר חנינא אמר: כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. (בראשית רבה פרשה נד)

שאלות למחשבה

- חשבו על אירוע שבו הוכחתם מישהו על טעותו. פעם שהוכחתם מישהו בכעס, ופעם שהוכחתם מישהו באהבה. חשבו מתי הוכיחו אתכם בכעס או באהבה.
- מה ההבדל בטון הדיבור ובכוונה שלכם כאשר אתם מוכיחים מישהו בכעס וכאשר אתם מוכיחים אותו באהבה? איך זה מרגיש כשמישהו מעביר עליכם ביקורת באכפתיות ובאהבה?
- האם אי פעם השתייכתם לקבוצה שתמכה בביקורת בונה? למה אתם זקוקים מאחרים על מנת שתרגישו בטוחים מספיק לתת ולקבל ביקורת?

מחשבות נסיעה

בכל שנה, בעשרת ימי התשובה בין ראש השנה ליום כיפור, מעניקה לנו המסורת היהודית הזדמנות פז לעבוד באופן פעיל על מערכות היחסים בחיינו. המשנה אומרת: "עברות שבין אדם למקום, יום הכיפורים מכפר; שבינו לבין חברו – אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו".

כאשר אנחנו חושבים על לקבל מחילה על חטאים "שבינו לבין חברו", בדרך כלל אנחנו חושבים על להתוודות על הדברים הרעים שעשינו ולבקש סליחה מאלה שפגענו בהם. אבל, אם המטרה שלנו היא לשפר את מערכות היחסים בחיינו, המשנה מציבה בפנינו אתגר נוסף: הדבר תלוי גם בנוכחות שלנו להתייבב מול אלה שפגעו בנו ולתת להם הזדמנות לכפר על מעשיהם. אם כך הדבר, אז ימים אלה של סליחה והתחדשות הם גם ימים של תוכחה וביקורת.

יכול להיות שאנחנו מרגישים לא נוח עם המסקנה הזאת. מילים כמו "תוכחה" ו"ביקורת" גורמות לנו לחשוב על שיפוט, על כעס, על האשמה, לא? איך יכולה תוכחה לבוא יחד עם אהבה, הערכה, חיזוק, כל אותם דברים שהיינו רוצים שיהיו חלק ממערכות היחסים המתחדשות בחיינו, בייחוד בתקופה זו של השנה?

חכמי התלמוד היו מודעים היטב לאתגר שבלתת ביקורת לעמיתים ולקבל מהם ביקורת: רבי טרפון אמר "תמיהני [תמה] אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם אמר לו 'טול קיסם מבין עיניך' אמר לו 'טול קורה מבין עיניך' [כלומר, אם אדם יעיר לחברו על פגם כלשהו, חברו יגיב בכך שהוא יעיר לו על פגם גדול יותר אצלו]". אמר רבי אלעזר בן עזריה "תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח".

להתעמת עם אדם אחר ולהוכיח אותו על התנהגותו זה מאד מאתגר ומאד מפחיד. פעמים רבות התגובה לתוכחה וביקורת היא התגוננות, האשמות נגדיות, עלבון והכחשה. עם כל הרגשות השליליים הללו שמתקשרים ללתת ביקורת לאחרים, איך נוכל למצוא את הדרך להוכיח מישהו ולקבל ממנו תוכחה באופן שיבטא אכפתיות והערכה הדדית?

להוכיח אחרים על התנהגותם הוא ציווי תנ"כי. אם נתבונן בהקשר שבו מופיע הציווי הזה, נשים לב למשהו שנראה בתחילה כסתירה - הציווי להוכיח את האחר מוזכר בהקשר של לאהוב את שכנך: "ל'א-תשנא אֶת-אָחִיךָ בְּלִבְּךָ ; הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ , וְל'א-תשָׂא עָלָיו חֶטָּא . ל'א-תְקֹם וְל'א-תִטֹּר אֶת-בְּנֵי עַמְךָ , וְאֶהְבֵּת לְרַעַךְ כְּמוֹךָ : אָנִי יְהוָה." כשאנחנו קוראים את הציווי בהקשר הזה, נראה שלהוכיח חבר מוצג כאן כביטוי של אהבה, כחלק מתהליך ההתפתחות של מערכת יחסים אוהבת. חכמי התלמוד נותנים דגש נוסף להבנה הזאת של פעולת התוכחה: רבי יוסי בר חנינא אמר "התוכחה מביאה לידי אהבה, שנאמר 'הוכח לחכם ויאהבך' (משלי ט)". על פי רבי יוסי בר חנינא "כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה".

כיצד יכולה תוכחה להיות ביטוי לאהבה?

דרך אחת להבין את מערכת היחסים בין תוכחה לאהבה, היא להשוות אותה למערכת היחסים בין הציוויים של ה' לבין אהבתו של ה'. הציוויים הם ביטוי של אהבה כיוון שהם מראים שה' מאמין בנו, מאמין ביכולת שלנו להיות אנשים טובים יותר. האהבה הזאת מעבירה את המסר שאנחנו מסוגלים לחיות על פי סטנדרטים גבוהים מפני שיש לנו את היכולת לחולל בעצמנו שינוי, להפוך את עצמנו לאנשים טובים יותר. גם אהבתו של ה' וגם הציוויים שלו מבטאים אמונה עיקשת בפוטנציאל של האדם וביכולת שלו להיות טוב.

נוכל ליישם את אותו עקרון למערכות יחסים בין אנשים. אנחנו אוהבים את האנשים שבחיינו בגלל מי שהם, אבל אנחנו גם אוהבים אותם בגלל הפוטנציאל שאנחנו רואים בהם, האדם שאנחנו מאמינים שהם יכולים להיות, האדם שאנחנו מאמינים שהם יהיו. אנחנו מאתגרים את האנשים הקרובים אלינו ומעודדים אותם לשפר את התנהגותם כיוון שאנחנו אוהבים אותם ומאמינים ביכולת שלהם להתפתח. תוכחה, כאשר היא ניתנת באהבה ובכבוד, מחזקת את הפוטנציאל החיובי שאנחנו מוצאים באחר, ומבטאת את האמונה שלנו בכך שזה שפגע בנו מסוגל להשתנות. כאשר תוכחה נאמרת בצורה אכפתית ומכבדת היא מזכירה לנו שהאדם וההתנהגות הם שני דברים נפרדים.

למשפחה שלנו ולקהילה שלנו תפקיד חשוב בלאפשר לנו להוכיח אחרים ולקבל תוכחה בצורה חיובית. קבוצות התומכות בכך שיש לאתגר זה את זה ולהטיל ספק בהתנהגות האחר הן אלה שמכבדות ודואגות ליחיד בצורה מרבית. כיוון שאני אוהב ומכבד אותך אני מאמין שיש לך רצון לדעת איך המעשים שלך השפיעו עלי ושאתה רוצה ללמוד מהחוויה שלי מולך. סוג כזה של תוכחה הוא ביטוי של אופטימיות, אהבה ואמונה עמוקה בכך שחברינו מסוגלים לגדול ולהתפתח וכי יש לנו את היכולת לשפר את היחסים בינינו.